

Наталля Дамброўская
Брэст

**Праблема нацыянальнага адраджэння і мастацкія
прыёмы яе вырашэння ў апавесцях “Лабірынты”
Вацлава Ластоўскага і “Падарожжа на Буцафале”
Вячаслава Адамчыка**

Тэма нацыянальнага адраджэння – адна з вызначальных у беларускай літаратуры на працягу некалькіх (XVIII–XX) стагоддзяў. Яе значнасць асабліва ўзрасла і на сучасным этапе сацыяльна-гістарычнага развіцця, калі вырашаецца лёс краіны.

На пачатку 20-х гадоў XX стагоддзя на Беларусі ў абставінах грамадска-палітычнага ўздыму, адраджэння культуры, звароту да слаўных гераічных старонак нацыянальнай гісторыі, арганічнага працягу традыцый нашаніўскага перыяду нацыянальная праблема стала прыярытэтнай. Беларуская культура, літаратура адчувалі вострую патрэбу ў вяртанні народу яго нацыянальных архетыпаў. Пільная ўвага мастакоў слова да праблем нацыянальнай, моўна-культурнай, духоўнай ідэнтыфікацыі з’яўляецца адметнасцю беларускай літаратуры і двух апошніх дзесяцігоддзяў XX стагоддзя. Гэтае сутнаснае тыпалагічнае сыходжанне тлумачыцца ў многім блізкімі ўмовамі развіцця, змушанай запаволенасцю вырашэння важных нацыянальных праблем у адзначаны перыяды.

Сярод пісьменнікаў-адраджэнцаў асаблівае месца займаюць Вацлаў Ластоўскі (1883–1938) і Вячаслаў Адамчык (1933–2001). Нягледзячы на тое, што жыццёвы і творчы лёс гэтых пісьменнікаў аддзелены адзін ад другога часавым адрэзкам больш, чым у паўстагоддзя, іх творчасці ўласцівы агульны, а менавіта адраджэнскі пафас, культ Радзімы, народа. У прыватнасці, асабліваю цікавасць уяўляе тое, як нацыянальная праблема вырашаецца гэтымі пісьменнікамі маста-

цка-эстэтычнымі сродкамі ў аповесцях “Лабірынты” (1923) і “Падарожжа на Буцафале” (1991).

В. Ластоўскі пакінуў свой твор без жанравага вызначэння, што сталася пазней падставай для разнастайных характарыстык жанравай спецыфікі “Лабірынтаў”. Так, Яўген Лецка, напрыклад, вызначае жанравую разнавіднасць аповесці як фантастычную, Анатоль Сідарэвіч – як прыгодніцка-гістарычную. Уладзімір Конан ададае перавагу прыгодніцкаму элементу. Барыс Сачанка прызнае аповесць за навукова-фантастычную. Эдуард Зайкоўскі адносіць твор да жанравай разнавіднасці апавяданняў-гіпотэзаў (накшталт раманаў-гіпотэзаў Аляксандра Казанцава). Алесь Макарэвіч прапануе ў сваёй манаграфіі наступнае вызначэнне жанравай спецыфікі твора: *Апавядальная гісторыя аповесцевай будовы з навукова-фантастычным зместам*¹. Лявон Юрэвіч назваў аповесць беларускай містэрыяй XX стагоддзя. У апошніх працах па творчасці В. Ластоўскага “Лабірынты” разглядаюцца як беларуская нацыянальная утопія (Ю. Пацюпа, В. Барысенка). У дадзеным выпадку мы салідарызуюемся з сучасным аўтарытэтным даследчыкам Алесем Пашкевічам, які сцвярджае:

Бачыць у “Лабірынтах” адно фантастычнасць і прыгодніцтва – значыць заблудзіцца на першым “павароце” аповесці. “Лабірынты” – сплаў філасофска-культурных напрацовак... і мастацкай містыфікацыі гісторыка-міфалагічнага кшталту, адна з першых фундаментальных мастацкіх канструкцый нацыянальнай канцэпцыі быцця, духоўная тапаграфія беларускай Крывіі. В. Ластоўскі выражаў у аповесці больш “рэальнага”, чым “фантастычнага”. Больш правільна, думаецца, пра аповесць “Лабірынты” трэба гаварыць як пра нацыянальную містэрыю,... *практыю* (“урэчаіненую” утопію), створаную на аснове старажытнай беларускай гісторыі².

Аповесць В. Адамчыка “Падарожжа на Буцафале” некаторыя даследчыкі называюць фантастычнай (М. Тычына, Н. Кузьміч). Сам аўтар даў свайму твору падзагалолак: *Неверагодна-праўдзівая і фантастычна-рэальная аповесць*. Акадэмік Віктар Каваленка слухна зазначыў: *Гэтае жанравае “растлумачэнне” ў дастатковай меры апраўданае. У неверагоднасці падзей можа быць жыццёвая праўда і ў фантастыцы – рэальнасць сэнсу*³.

¹ Алесь Макарэвіч, *Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX – пачатку XX ст.*, Магілёў 1999, с. 299.

² А. А. Пашкевіч, *Канцэпцыя нацыянальнага быцця ў беларускай літаратуры (проза замежжа XX стагоддзя)*, Мінск 2002, с. 57–60.

³ *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя. У 4 тамах*, Мінск 1999, т. 4, кн. 1, с. 546.

Адзначым, што гістарычны жанр як самастойная літаратурная адзінка вызначаецца пэрагам адметнасцей. Вядомая беларуская даследчыца Вольга Шынкарэнка ў манаграфіі, прысвечанай даследаванню праблем паэтыкі сучаснай беларускай гістарычнай прозы, называе найбольш важныя з іх:

...зварот да мінулага, праз якое аналізуюцца істотныя супярэчнасці эпохі; раскрыццё заканамернасцей гістарычнага працэсу ў перспектыве грамадскага развіцця; дакументальнасць асновы; сінтэз гістарычнай праўды з элементамі домыслу, абумоўленасць выдумкі натуральным ходам падзей; выяўленне ў творы гістарычнай канцэпцыі аўтара, асвятленне сувязі паміж мінулым і сучасным як гістарычнай пераемнасці⁴.

Варта дадаць да гэтага шырокага вызначэння заўвагу А. Папкевіча: *Тэрмін "гістарычная проза" найперш сведчыць пра зместавасць, "прадмет" твора, ды ўскосна – пра яго ідэйна-мастацкую адметнасць*⁵. Творам жа фантастычнага жанру ўласцівы імклівае развіццё падзей, пераменлівасць і вастрата сюжэтных калізій, таямніцы і загадкі, інтрыга, займальнасць, неверагодныя прыгоды галоўных герояў. Падсумоўваючы вышэй сказанае, можна зрабіць выснову, што разглядаемыя аповесці В. Ластоўскага і В. Адамчыка маюць адзнакі гістарычнага і фантастычнага пачаткаў, а таму і могуць з поўным правам быць аднесены да гісторыка-фантастычнага жанру.

Па словах даследчыка Язэпа Янушкевіча, аповесць *"Лабірынты"* – *бясспрэчная вярышняя творчасці Ластоўскага-празаіка, у ёй пісьменнік бліскуча прадэманстравалі здольнасць вызначыць не толькі геаграфічныя, але і гістарычныя каардынаты Бацькаўшчыны, разабрацца ў яе складаных, часам трагічных пуцявінах-лабірынтах*⁶. Твор цікавы арганічным спалучэннем фантастычнага, прыгодніцка-дэтэктыўнага пачатку, які выяўляецца найперш у сюжэце, з ледзь не дакументальнай заглыбленнасцю ў беларускую гісторыю, у культуралагічныя праблемы, у самыя патаемныя пытанні нацыянальнага жыцця. Незвычайны для тагачаснай беларускай літаратуры ў зместавых і стылёвых адносінах, твор адметны таксама і неардынарнасцю мастацкай формы, у якой пераламляецца грамадзянская пазіцыя аўтара,

⁴ В. К. Шынкарэнка, *Нястомных пошукаў дарога: Праблемы сучаснай беларускай гістарычнай прозы*, Мінск 2002, с. 4.

⁵ А. А. Папкевіч, *Канцэпцыя нацыянальнага быцця ў беларускай літаратуры (проза замежжа XX стагоддзя)*, с. 52.

⁶ Язэп Янушкевіч, *Волат духу*, (у:) *Бяздоннае багацце*, Мінск 2001, с. 10, 12.

яго погляды на гістарычны шлях Беларусі. Гістарычна-фантастычны сюжэт твора даў магчымасць аўтару звязаць у адно цэлае падзеі мінуўшчыны і сучаснай яму рэальнасці. У аснову аповесці пакладзена неверагоднае падарожжа апавядальніка ў падземны горад пад Верхнім Замкам у Полацку. Падзеі, якія адбыліся за некалькі дзён у жыцці галоўнага героя, узнаўляюцца ў форме падрабязнага ўнутранага маналогу-успаміну, расповеду. Апавядальнік прыязджае ў Полацк, дзе знаёміцца з удзельнікамі “Археалагічнай вольнай контэрфратэрніі” – шчырымі аматарамі і выдатнымі знаўцамі мясцовай гісторыі. Пасля доўгай размовы ён вяртаецца ў гатэль, але хутка прачынаецца. Сон яго перапыніў Падземны Чалавек, адзін з членаў гуртка, які прапанаваў апусціцца ў сховы са старажытнымі кнігамі. Рух па падземным горадзе аказаўся вельмі небяспечным: праз лабірынты – у новыя лабірынты гісторыі, у нязведаныя таямніцы.

У аповесці вядзецца размова пра лабірынты гісторыі, перакрываўна з сучаснасцю, пра непарыўную сувязь часоў у гістарычным працэсе. Вацлаў Ластоўскі адлюстроўвае і спасцігае мінулае і сучаснае ў адзінстве, грунтуючыся і на дакументальным, дакладным і на мастацка-вобразным падыходах да адлюстравання падзей, дабіваючыся пры гэтым арганічнага сінтэзу, цэласнасці аб’ектыўнага і суб’ектыўнага, канкрэтнага і агульнага пачаткаў. Ідэя “Лабірынтаў” заключаецца не толькі ў тым, што аўтар паэтызуе гісторыю свайго народа, але і ў тым, што рэцыпіенты выразна ўсведамляюць актуальныя праблемы сучаснай пісьменніку рэальнасці. *Гісторыя прымушае таго, хто ўглядаецца ў яе, звярнуцца да самога сябе і свайго знаходжання ў сучасным*, – адзначаў нямецкі філосаф Карл Ясперс⁷. Ідэалаг нацыянальнага адраджэння, В. Ластоўскі супрацьпастаўляе гераічнае мінулае бясслаўнай сучаснасці. У мінулым ён бачыць узор гістарычнага ідэалу для сучаснікаў, выратаванне ад застою нацыянальнага жыцця пачатку XX стагоддзя. Паводле Ластоўскага, беларусы не будуць жыць годна, *пакуль народ не стане гаспадаром у сваім краі, пакуль кожны, хто палівае сваім потам загон, не будзе праўным, прызнаным і ўсвечаным правам яго валадаром*⁸.

Ідэал мінулага ў пісьменніка мае гістарычную падсветку, уключае ў сябе фактар агульначалавечай вартасці і значнасці беларуска-

⁷ Карл Ясперс, *Истоки истории и её цель*, (в:) *Смысл и назначение истории*, Москва 1994, с. 274.

⁸ Вацлаў Ластоўскі, *Бяздоннае багацце. Апавядані, легенды, казкі, аповесці*, Мінск 2001, с. 142.

га шляху. Мінулае выступае ў пісьменніка і як вера ў будучае дадатковае пазнанне свету, жыцця, перспектывы пабудовы нацыянальнай культуры, нацыянальнага будаўніцтва ўвогуле. На аснове ацэнкі старажытнай беларускай гісторыі В. Ластоўскі стварыў мадэль нацыянальнага адраджэння, духоўнага і сацыяльнага станаўлення Беларусі. Шматлікімі прыкладамі, фактамі з беларускіх старажытных летапісаў пісьменнік пераконвае чытача ў тым, што тутэйшы падмурак нацыянальнага жыцця быў менавіта беларускім, што культура, мастацтва беларусаў выводзяцца з далёкай мінуўшчыны: *Мы, на гэтай зямлі, у гэтым краі, праходзілі ўжо росквіт высокай самаістай культуры*⁹. Вацлаў Ластоўскі аказаў вялікі ўплыў на зараджэнне і станаўленне гістарычнага кірунку ў нацыянальнай літаратуры, стаў першым у XX стагоддзі аўтарам нацыянальнай гісторыі Беларусі ў мастацкіх вобразах, а таксама адным з першых заснавальнікаў буйнога жанру гістарычнай прозы.

Даследчыкі неаднаразова праводзілі паралелі паміж творчасцю Вацлава Ластоўскага і Язэпа Дылы, Барыса Мікуліча, Уладзіміра Караткевіча, Вольгі Іпатавай, Леаніда Дайнекі, Уладзіміра Арлова, якія ў сваіх творах абапіраюцца на дасягненні папярэдніка-першапраходца. Відавочная, як ужо адзначалася, і праблемна-ідэйная блізкасць аповесцей В. Ластоўскага “Лабірынты” і В. Адамчыка “Падарожжа на Буцафале”. Гэты твор таксама прысвечаны раскрыццю ідэі нацыянальнага адраджэння Беларусі, толькі ўжо ў новых гістарычных абставінах і выкананы на вышэйшым мастацка-эстэтычным узроўні. В. Каваленка назваў Вячаслава Адамчыка пісьменнікам *гістарычнага тыпу погляду на свет*¹⁰. Абедзве разглядаемыя аповесці блізкія, як ужо падкрэслівалася, найперш адраджэнскім пафасам. Аднак асаблівае падабенства выяўляецца ў іх і на ўзроўні формы, а менавіта – у кампазіцыйнай пабудове. Нягледзячы на выразна падзейна-прыгодніцкую фабулу, сюжэт выконвае ў іх не галоўную, а дапаможную функцыю. Творы збліжае таксама і выкарыстанне фантастыкі, пры дапамозе якой супастаўляюцца часавыя зрэзы, мінулае і сучаснасць. Так, у аповесці В. Адамчыка расказваецца неверагодная гісторыя пра перамышчэнне ў часе галоўных герояў – самога аўтара і яго шафёра Толі. Заўважым, што тут вобраз апавядальніка, як і ў “Лабірынтах” Ластоўскага, шмат у чым аўтабіяграфічны. Аўтар, у прыватнасці, гаворыць пра сябе:

⁹ Тамсама, с. 124.

¹⁰ *Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя...*, с. 547.

ён – “Ладзіміравіч”, займае пасаду галоўнага рэдактара (адзначым, што ў 80-я гады В. Адамчык узначальваў рэдакцыю часопіса “Бярозка”). Пачынаецца фантастычная аповесць надзвычай будзённа: апавядальнік едзе ў звычайную камандзіроўку ў Наваградак, а па дарозе вырашае наведаць родную вёску, сваіх бацькоў. Дарэчы, так неаднойчы рабіў пісьменнік у рэальным жыцці, аб чым згадвае ў сваіх дзённіках. Затым апавяданне выходзіць за межы рэальнасці. Як і ў творы Ластоўскага, герой пісьменніка-шасцідзсятніка, абудзіўшыся ад кароткага сну, трапляе ў мінулае. Высвятляецца, што памяняўся час: удзельнікі вандроўкі апынуліся на савецка-польскай мяжы ў 1938 годзе, што нейкая неверагодная машына часу перанесла іх на тэрыторыю даваеннай Польшчы. У аповесці В. Адамчыка час рухаецца не наперад, як звычайна, а назад. *Час змяшаўся, як у раманах Караткевіча, – чытаем у творы, – мы з Толем апынуліся ў нерэальным свеце – знаёмым і незнаёмым, які моцць намалюваць толькі галюцынацыі*¹¹. За даволі кароткі прамежак часу – усяго адзін дзень – падарожнікі становяцца сведкамі падзей, якія адбываліся на тэрыторыі сучаснай Беларусі ў XIX – першай палове XX стагоддзя.

Асэнсаванне актуальных праблем сучаснасці і стварэнне сваёй мастацка-эстэтычнай мадэлі рэчаіснасці В. Адамчык, як і яго папярэднік, ажыццяўляе праз зварот да гістарычнага і сацыяльна-маральнага вопыту мінулага. Аналізуючы яго, і В. Адамчык і В. Ластоўскі бачаць адну з прычын трагічнага стану сучаснага ім грамадства ў адсутнасці ў большасці суайчыннікаў гістарычнай памяці. *Погляд у мінулае становіцца для мастакоў слова самай важнай умовай стварэння ўсеахопнай канцэпцыі дня цяперашняга як працягу дня мінулага і як прыступкі да дня будучага*, – слухна сцвярджае Галіна Ішчанка¹². У сувязі з гэтым цікавым уяўляецца і меркаванне Міхася Тычыны:

Час – гэта сувязь пакаленняў, якая вызначае не толькі будучыню, але і мінулае. Мінулае з пункту погляду сучаснасці ўспрымаецца і асэнсоўваецца глыбей, чым у момант, калі яно здзяйснялася. З-за знешняга і відавочнага на першы план выходзіць унутранае, фундаментальнае, лёсавырашальнае. Чым далей у мінулае, тым вузей поле верагоднага, варыяцыйнага. У В. Адамчыка гэта выяўлялася ў пошуках гістарычных вытокаў¹³.

¹¹ Вячаслаў Адамчык, *Яблыж спакусы*, Мінск 1995, с. 56.

¹² Г. Ішчанка, *Каласы адродзяцца ў зерні*, Брэст 2002, с. 94.

¹³ Міхась Тычына, *Развітанне з сялянскай атлантыдай. Вобразны свет Вячаслава Адамчыка*, Роднае слова 2003, № 8, с. 4.

У сваёй аповесці В. Адамчык, як і В. Ластоўскі, вяртаецца ў мінулае з вельмі выразнай мэтай: паказаць, што сучаснасць – люстэрка мінуўшчыны, што “сёння”, а тым больш “заўтра” не можа быць без “учора”. Калі паглядзець на творчасць В. Адамчыка з гэтай пазіцыі, можна заўважыць, што яго познім творам не ўласцівы аптымізм яго ж ранняй прозы. Творы сталай пары насычаны думкамі-развагамі пра татальнае падзенне нораваў, ідэалаў і маральных каштоўнасцей у канцы XX стагоддзя, рэальнасць бачыцца яму змрочнай і безвыходнай. Паводле вострага адчування распаду жыцця і нараджаецца ў аповесці “Падарожжа на Буцафале” зварот пісьменніка да мінуўшчыны: *О, збаў Божа перанесіся мне наперад, на гадкоў гэтак пяцьдзесят у неведомы век росквіту і прагрэсу тэхнікі, і як усё ж мне пашэнціла, што я вярнуўся ў далёкія дні свайго маленства*¹⁴. У выніковых апошніх творах мастака адчувальны сум і шкадаванне, што мы не збераглі і страцілі назаўсёды важныя духоўныя каштоўнасці. Так, у аповесці “Падарожжа на Буцафале” аўтар смуткуе па прычыне адыходзячай у нябыт нерушнай і гарманічнай прыроды: героі становяцца сведкамі таго, як высыкаюць нашыя лясы і адпраўляюць у Нямеччыну. Падарожнікаў ураджаюць сваёй веліччу магутныя, у некалькі абхватаў, адвечныя дубы-прыгажуны – і тут жа шафёр успамінае, як у яго на дачы п’яныя лесарубы звалілі дуб, на пні якога ён налічыў семсот дваццаць сем гадавых кольцаў. Нацята гучыць голас самога пісьменніка-гуманіста: *І замілаванасць падымалася ў душы за сваю зямлю, і думалася тое, якая яна адвечная і непаўторна прыгожая, родная зямля...няўжо я бачу наяве тое, што бяследна знікла з зямлі? Нешта салодка і разам з тым балюча зашчымела ў маёй душы*¹⁵. Сэрца ў апавядальніка радасна забілася, калі ён убачыў вялікія камяні, на якіх сядзеў падлеткам. Але, на жаль, іх ужо раскрышыла сучаснае пакаленне, *для каго ўжо не было і няма нічога святога на тутэйшай зямлі. Навучыўшыся крышыць камяні, можна раскрышыць усё*, – адзначае пісьменнік¹⁶.

В. Адамчык паказвае драматычную праўду жыцця, відавочныя праявы сацыяльнай і нацыянальнай дэградацыі ў краі, што выяўляліся ў паланізацыі, дэнацыяналізацыі, абыякавасці і пагардзе да свайго ўласнага адраджэння. Падарожнікаў вельмі ўразіла сустрэча з чужынцамі, якія везлі беларускіх дзяўчат на продаж у Турцыю. Яны

¹⁴ Вячаслаў Адамчык, *Яблык...*, с. 10.

¹⁵ Тамсама, с. 73.

¹⁶ Тамсама, с. 79.

вінавацяць тых, хто мог прадаць дачку, сястру ці жонку. Але гарэлка, бядота, бяспраўе робяць... усё. Толькі нелюдзі маглі ўчыніць такое, нелюдзі, якія страцілі сваю нацыянальную годнасць. Такім чынам, Вячаслаў Адамчык выкрывае ў аповесці такія праявы ў псіхалогіі беларусаў, як абьякавасць да ўласнага нацыянальнага лёсу, нежаданне па-сапраўднаму змагацца за сваю чалавечую годнасць. *О баязлівы народ!* – скрушліва заўважае шафёр Толя. Чалавечая годнасць вымяраецца сучасным пісьменнікам, як і вымяралася раней В. Ластоўскім, узроўнем нацыянальнай самасвядомасці. Праведзеныя пісьменнікамі аналогіі паміж сучаснасцю і мінулым нярэдка прыводзяць чытача да сумных высноў пра лёс Беларусі, яе дзяржаўнае станаўленне. В. Адамчык раскрывае праўду – жорсткую, супярэчлівую, балючую. Пісьменнік адзначае, што ў сваім горкім лёсе вінаваты найперш самі беларусы, а не хто іншы. Паэт і навукоўца з Беластоцчыны Алесь Барскі ўпэўнены, што

толькі тады цябе будуць шанаваць як чалавека, калі ты сам сябе будзеш шанаваць – калі не адкінеш свайго нацыянальнага ўласнага багацця. Гаворачы аб нашай (беларускай – Д.Н.) нацыянальнай драме, трэба паказваць пальцам не на чужых, а перш за ўсё на сваіх, бо вядома, што годная самастойнасць у жыцці даецца як асобным людзям, так і народам не чужымі, а дасягаецца толькі выключна гэтымі асобнымі людзьмі і гэтымі народамі шляхам паслядоўнага імкнення і дзеяння¹⁷.

Падкрэслім, што і В. Ластоўскі і В. Адамчык рапсуды выступаюць у сваіх творах супраць русіфікацыі і супраць паланізацыі, шчыра бароняць сваю родную мову. У “Лабірынтах” гэты момант найперш раскрываецца праз вобраз чыноўніка-русіфікатара, які даводзіць, што па-руску трэба пісаць не “Полоцк”, а “Полотск”. У аповесці В. Адамчыка сімвалічнай у гэтым сэнсе з’яўляецца сустрэча падарожнікаў у 1893 годзе з ураднікамі, які, разглядаючы іх дакументы, нават не пазнае беларускую мову: *“Что это за язык? Где ять?”*

Трэба адзначыць, што і В. Ластоўскі, і В. Адамчык надаюць старажытным назвам Беларусі статус вобразаў-сімвалаў, топасаў. У “Лабірынтах” Беларусь завецца Крывіяй – краінай людзей, родных па крыві. Сімвалічнай з’яўляецца сустрэча апавядальніка гэтай аповесці з жыхарамі падземных лабірынтаў, у якіх жывуць нашы далёкія

¹⁷ Алесь Барскі, *3 пабачанага і перажытага*, Мінск 1992, с. 100–102.

продкі, а сярод іх – вынаходнікі чудадзейных элементаў – гарантаў вечнага жыцця. Назвы гэтых рэчываў – “крывін” і “гетын” – пайшлі ад старажытных назваў беларусаў: крывічы і геты. Такім чынам, В. Ластоўскі з дапамогай вобразаў-архетыпаў – “апрадмечаных” слоў даводзіць, што беларусы могуць атрымаць права на вечнае жыццё, калі адродзяць памяць аб продках, стануць нацыянальна свядомымі, вынаходнікамі-умельцамі, якія ў стане пазнаць сакрэт неўміручасці. *Гісторыя – фундамент, на каторым будзеца жыццё народа. І нам, каб адбудаваць сваё жыццё, трэба пачаць з фундаменту, каб будынак быў моцны. А фундамент у нас важны, гісторыя наша багатая...*¹⁸. Мінчушчына – той падмурак, без якога нельга ісці наперад, а ў лабірынтах былога схавана таямніца вечнасці жыцця. Вядома, не фізічнага, а духоўнага. І менавіта гістарычныя духоўныя “гетын” і “крывін” дадуць магчымасць нацыі не толькі выжыць, а і дасягнуць росквіту. Духоўныя набыткі чалавека, народа, чалавецтва з’яўляюцца гарантам вечнасці жыцця. *Але ёсць народы, як і паасобныя людзі, – чытаем у “Лабірынтах”, – прызначаныя быць не толькі месіямі чалавецтва, але і ягонымі адкупіцелямі. Да гэтакіх належыць народ гетаў з усімі ягонымі галінамі*¹⁹. Такім чынам, беларускі народ у сусветнай культуры мае, паводле Ластоўскага, высокае трагічнае прызначэнне і прыпадабняецца да ролі Хрыста ў гісторыі чалавецтва. У аповесць “Падарожжа на Буцафале” В. Адамчык таксама неаднаразова ўводзіць старадаўнія назвы насельнікаў Беларусі: крывічы, ліцвіны – і тым самым падкрэслівае, як і Ластоўскі, што ў беларусаў было багатае гістарычнае мінулае, якім яны могуць ганарыцца. У “Крэсках з аўтабіяграфіі” В. Адамчык нібы падхоплівае думку свайго папярэдніка: *шлях да адраджэння і ўваскрэшэння ляхыць праз Галгофу*²⁰.

Тыпалагічныя сыходжанні ў аповесцях В. Ластоўскага і В. Адамчыка не абмяжоўваюцца ідэйна-вобразным узроўнем, кампазіцыйнай архітэктонікай. Асобнай гаворкі заслугоўвае часава-прасторавы кантынём твораў. Аўтары аперыруюць адразу двума хранатопамамі: хранатопам сучаснасці і хранатопам мінулага, у якіх адначасова лакалізавана аўтарская пазіцыя, аўтарскае “я”. Прасторава-часавая структура аповесці “Лабірынты” арганізавана з дапамогай захавання храна-

¹⁸ Вацлаў Ластоўскі, *Кароткая гісторыя Беларусі*, Мінск 1993. с. 5.

¹⁹ Вацлаў Ластоўскі, *Бяздоннае...*, с. 138.

²⁰ Вячаслаў Адамчык, *Крэскі з аўтабіяграфіі*, Мінск 1997, с. 12.

лагічнай паслядоўнасці падзей, строгай вытрыманасці сюжэтай лініі: прыезд апавядальніка ў Полацк і знаёмства з удзельнікамі таварыства “Археалагічная вольная контэрфратэрнія” (1 раздзел), шлях апавядальніка праз лабірынты падземных пераходаў (2–5 раздзелы) і вяртанне ў паўсядзённую рэальнасць (6 раздзел). Хранатоп аповесці “Падарожжа на Буцафале” арганізаваны некалькі іншым чынам. Асвятленне падзей вядзеца ў плане супастаўлення мінулага і сучаснасці, з пастаяннымі адступленнямі ад асноўнай сюжэтай лініі. Выкарыстоўваючы аналогіі і паралелі, В. Адамчык раскрывае песную сувязь мінулага з сучаснымі рэаліямі. Амаль кожны сюжэтны паварот выклікае ў рэцыпіента аналогію: сцэна з мінулага – праява сённяшніх дзён. Перарывістасць сюжэтнага часу дасягаецца і зваротам апавядальніка да сваёй памяці. Наратар пад час незвычайнага падарожжа не раз успамінае эпізоды са свайго дзяцінства, сведкам якіх быў ён сам ці чуў пра іх ад аднавяскоўцаў і родных.

Абодва пісьменнікі карыстаюцца для дасягнення сваёй творчай мэты адметнымі сродкамі і прыёмамі. Так, для чацвёртага раздзела аповесці “Лабірынты”, у якім вядуцца развагі аб міфалогіі, рэлігіі, культуры, гісторыі народаў, *характэрна пэўная стылёвая рацыянальнасць, навуковасць, нават холаднасць. Часам ствараецца ўражанне, што чытаеш выклад з лекцыі на адпаведную навуковую тэму*²¹. Шырокае ўжыванне сімвалаў, іншасказанняў, алегорый дало магчымасць В. Ластоўскаму вывесці чытача на сацыяльны, нацыянальны і культуралагічны ўзроўні. Калі гаварыць пра твор у цэлым, то ён вытрыманы ў адным стылю – расповед апавядальніка пазбаўлены суб’ектыўных тлумачэнняў і вядзеца ў аб’ектыўнай форме. Што ж датычыцца аповесці В. Адамчыка, то ў ёй выразна абазначаны аўтарскі суб’ектыўны пачатак. Аповесці характэрна інтанацыйна-ўзрушаная арганізацыя выказванняў, думак, асобных рэплік герояў. В. Адамчык шырока выкарыстоўвае элементы сатыры і гумару, апэначныя эпітэты, якія таксама з’яўляюцца актыўнымі сродкамі аўтарскай характарыстыкі з’яў і герояў. Пісьменнік карыстаецца прыёмам мастацкага паралелізму ў шматлікіх варыяцыях. Нельга не адзначыць і такую стылёвую асаблівасць пісьма В. Адамчыка, як рэфлектыўнасць. Асабліва выразна яна праяўляецца пры параўнанні двух часавых вымярэнняў, тады, калі ён падкрэслівае блізкасць мінулага нашаму “сёння”.

²¹ Алесь Макарэвіч, *Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX – пачатку XX ст.*, с. 294.

У “Падарожжы на Буцафале” прэзаік закранае актуальныя праблемы сучаснага дня: экалагічная сітуацыя ў краі, наркаманыя, праблема непersпектыўных вёсак, бюракратызм, прыстасавальніцтва, абсурднасць знявечаных ці перайначаных назваў нашых паселішчаў. Сам Вячаслаў Адамчык у “Крэсках з аўтабіяграфіі” пісаў:

...ніколі не быў раўнадушны і абыхавы да лёсу свайго народа, яго мовы, яго гісторыі, яго дзяржаўнасці. Наадварот, юнацтва ўспамінаю як гарачы, ажно да адчаю, пошук свае нацыянальнай самасядомасці. Жыву даўнім, нестрачаным спадзяваннем, што Беларусь адродзіць, верне свой былы гонар і веліч і яе будучы называць па-даўнейшаму Вялікім Княствам Літоўскім. А пакуль мы жывём за сцяною няверы, збуду ванаі вакол нас чужынцамі і сваімі ж здраіцамі. Мы страцілі гістарычнае пачуццё, а разам з ім і нацыянальны гонар. Вернем яго – вернем усё – і дзяржаўнасць, і мову. А перад усім – вернем саміх сябе²².

Напрыканцы хочацца звярнуцца да слоў даследчыцы В. Шынкарэнкі, якія ў поўнай меры можна аднесці адначасна да Вацлава Ластоўскага і Вячаслава Адамчыка:

Сапраўды, вялікай мудрасцю валодае той мастак, які ўсведамляе і бачыць уласную місію ў тым, каб быць чалавекам гістарычным. Гэта значыць імкнецца раскрыць і падабраць праз падзеі і ўрокі мінулага ключы да праблем сучасных і магчымых у будучым, якое нябачна ўглядаецца ў нас і няўмольна папярэджвае аб пагрозе забыцця, магчымасці збіцця з і без таго “забытага беларускага шляху” (М. Багдановіч). Творы такога кшталту прымушаюць сур’ёзна задумвацца... над пытаннімі адвечнымі, прынцыповымі,... над праблемай памяці, што забяспечвае арганічнасць гістарычнай нацыянальнай пераемнасці, непарыўнай повязі пакаленняў, усечалавечай лучнасці²³.

S U M M A R Y

The author of the present article explores and compares the stories “The labyrinths” by V. Lastovsky and “The traveling by Butsafal” by V. Adamchyk from the point of view of revealing the problem of national revival in Belarus. Both writers gave an original interpretation of the Belarusian history and found a common way

²² В. Адамчык, *Крэскі...*, с. 12.

²³ В. К. Шынкарэнка, *Нястомных...*, с. 202–203.

of solving many problems of modern society by revealing the past and the historical memory to the Belarusian people. In spite of the fact, that these literary works have been written in different times (“The labyrinths” – 1923, “The traveling by Butsafal” – 1991) and the writers’ leading means and ways of artistic expressiveness are also quite different, the author of the article finds out many important similarities in these stories, such as revival pathos, ideas, themes and composition likeness. Special attention in the article is paid to genre form of these literary works. The author comes to the conclusion that they belong to historical-fantastic genre.